

Världen har alltid förändrats så ock public service

Christina Jutterström*

Det är allvar nu. Den så kallade auktoritära demokratin knaprar sig in i det demokratiska samhälle vi vant oss att leva i under hundra år. Allvaret gäller inte minst public service och vilken framtid som väntar radio och television i allmänhetens tjänst.

Därför ägnar jag mitt inlägg om den framtida mediepolitiken enbart åt en av de viktigaste grundbultarna i svensk demokrati, public service.

- Lägg ner public service – beslut taget på Moderata samlingspartiet i Stockholms läns stämma år 2019 (partiets största förbund).
- Lägg ner public service – beslut taget av Moderata Ungdomsförbundets stämma år 2018.
- Public service ska enbart syssla med samhällsinformation och smalt kulturutbud – Ebba Busch (Kristdemokraterna) Ekots lördagsintervju 2021.

* Christina Jutterström är Sveriges mest erfarna medieledare och har bland annat varit VD för SVT, chefredaktör för Dagens Nyheter och för Expressen samt chef för Sveriges Radios Ekoredaktion.

- Behåll public service, men reformera saklighet och opartiskhetskraven – Sverigedemokraternas hemsida 2021.

Sveriges Radio startade 1925, *Sveriges Television* 1956, båda efter den europeiska originalidén, *BBC*. I decennier har public servicebolagen arbetat utifrån ett uppdrag från riksdag och regering där programverksamheten ska präglas av ett ”*mångsidigt programutbud som omfattar allt från det breda anslaget till mer särpräglade programtyper*” och ”*oberoende av politiska, kommersiella och andra intressen*” som det uttrycks i det pågående sändningstillståndet. Ett sådant uppdrag för public service har en stor majoritet av riksdagens partier länge ställt sig bakom. Även den moderatledda regeringen 2006–2014 gav till slut public service detta innehåll. Dessförinnan hade den borgerliga regeringens första kulturminister **Cecilia Stegö Chilò** deklarerat en total omgörning av public service. Hon hade dock inte betalat tv-avgiften under 15 år och tvingades därför avgå. Därmed omintetgjordes omstöpningsen av public service den gången.

Men kartan ser nu ut att vara på väg att ritas om redan på det löpande sändningstillståndets andra år. Precis som den svenska politiska kartan. Det nya borgerliga, konservativa blocket, utom Liberalerna, uttalar sig allt oftare för stora förändringar av public service. Det finns de som talar om ett krig för och emot de fortfarande livskraftiga företagen *Sveriges Radio* och *Sveriges Television*, *Utbildningsradion* lämnar man utan kommentarer. Jag vill inte använda ett så starkt uttryck som krig, men det är ingen tvekan om

att både gamla och nya svenska riksdagspartier kraftigt vill förändra den svenska mediekartan genom att skrota eller förminska public service till förmån för en ytterligare marknadsstyrd och kommersiellt dominerad mediemarknad.

Om detta lyckas innebär det en rejält stor förändring i det svenska samhället. Jag vill försöka förstå varför moderata (moderata samlingspartiet har i skrivande stund en utredningen i ämnet), kristdemokratiska och sverigedemokratiska politiker vill åstadkomma de här förändringarna. Inte minst mot bakgrund av vad som händer i EU-länder som Polen och Ungern där regeringarna nyligen gjort public service till sina tjänare.

Det skifte som nu verkar förberedas i Sverige sker samtidigt som public serviceföretagen i 2020 års SOM-undersökning, som bygger på enkäter till 30 000 slumpmässigt utvalda personer, nådde de högsta förtroendesiffrorna någonsin hos allmänheten – 76 procent för *SVT*, 70 procent för *Sveriges Radio*. Förtroendet är starkt hos såväl unga som äldre. Det sker samtidigt som public serviceföretagen under pågående pandemi förser svenska folket med ett högkvalitativt nyhetsutbud, direktsända presskonferenser med frågor till både politiker och myndigheter. De sänder program där experter dag efter dag svarar på publikens många frågor om coronan. Det sker samtidigt som företagen dessutom förser medborgarna, många satta i karantän, med underhållning, serier, dokumentärer, filmer, musik och teater. Allt tillgängligt såväl i ordinarie tablå som på *SR Play* och *SVT Play* för användning när människor själva vill och på vilka plattformar

de önskar. Samtidigt som tablåtittandet går ner ökar stadigt användandet av program och tjänster digitalt.

Moderata samlingspartiet har länge talat för ett ”smalt och vasst” public service, men hittills aldrig varit i närheten av ett sådant riksdagsbeslut. Nu ansluter sig Kristdemokraterna som ett eko till samma krav. Ett public service som i stora drag får till uppgift att syssla med samhällsinformation och ett smalt kulturutbud, som **Ebba Busch** uttryckte det i *Ekots lördagsintervju* nyligen. Då handlar det inte längre om public service för hela folket, det som är själva grundidén med radio och television i allmänhetens tjänst. Det blir en tjänst ytterligare för landets högutbildade, framför allt i storstäderna.

För att hela folket ska känna till public servicetjänster i till exempel en kris som pandemin krävs att public service finns dagligdags i alla programgenrer. Det är det enda sättet att hålla ett public serviceutbud levande för alla. Det är det som man i nuvarande och tidigare sändningstillstånd kallar för ”bredd” i programutbudet. Ett ”smalt och vasst” public service dyker inte plötsligt upp för hela befolkningen om det inträffar en kris.

Det är den klassiska nuvarande bredden som ger public serviceradion och televisionen dess demokratiska legitimitet. Som skapar ett kollektivt minne, låter historien finnas kvar, skapar nya berättelser om samtiden och är en arena för det offentliga, gemensamma samtalet. Samtidigt som nya programidéer, format och teknik ständigt utvecklas. Det var till exempel *Sveriges Television* som gick i spetsen för och utvecklade den digitala tekniken för televisionen i Sverige med start

redan i slutet på 1900-talet vilket innebar att *SVT Play* kunde skapas 2006. Därefter kopierade de kommersiella kanalerna tacksamt playfunktionen.

Ett argument mot fortsatt public service är att unga människor tar till sig nyheter och annat på nätet. De behöver inte längre public service. Då kan det vara intressant att känna till att forskarstudier visar att ungdomar när de använder sociala medier ofta landar på de traditionella mediernas sajter. En studie över hur förstagångsväljarna 2018 skaffade sig information inför valet visade att en majoritet av dem använde *Sveriges Television* som första källa, både online och i soffan. Därefter kom kvällstidningarna.

Sverige är ett litet land med ett litet språk. I public service uppdrag har under lång tid ingått uppgiften att slå vakt om det svenska språket via radio och television, framför allt genom att majoriteten av programmen ska vara svenskproducerade. Visserligen gör de nya stora kommersiella streamingtjänsterna numera en och annan produktion på svenska, men de är droppar i havet. Spelar ”svenskheten” i mediesammanhang inte längre någon roll för de partier som vill smalna av eller lägga ner public service?

Bredden och den ständiga utvecklingen, både innehållsmässigt och tekniskt, inom svensk public service bidrar i hög grad till att landets medborgare fortfarande kan kallas ett bildat folk.

Så varför skrota denna demokratiska företeelse eller låta den smälta ner till smala företag som enbart sysslar med nyheter och kultur? Jag försöker och vill förstå, delvis med hjälp av mina vänner i den moderata rörelsen.

”Public service är vänstervridet.” Det kanske var en företeelse på 1960- och 70-talen då hela samhället präglades av vänstervindar. Men ingenting i de årligen återkommande undersökningarna av hur public service sköter sitt uppdrag ger stöd för den uppfattningen. Att vara journalist är som andra yrken en profession. Att vara journalist på public service likaså.

Många moderater, inte minst bland de yngre, hyllar fortfarande nyliberala idéer där staten betraktas närmast som en fiende. Övertygelsen är stor att marknaden bäst styr samhället, inte stat och politik. Alltså finns ingen plats för medieföretag med uppdrag från staten. Intressant med tanke på att det just nu blåser vänstervindar från det stora landet i väster. Med innebörden att staten ska utöka sin roll i samhället.

De borgerliga tidningarna, som ofta står nära ett parti, riktade tidigare genom Tidningsutgivareföreningen stark kritik mot framför allt SVT för att på nätet konkurrera med dagstidningarna. Den konflikten är numera bilagd. De flesta ledare inom tidnings- och den kommersiella tv- och radiovärlden uppfattar public service som en nyttig konkurrent de inte vill bli av med. *Sveriges Television* har idag över 40 lokala nyhetsredaktioner, *Sveriges Radio* 26 lokala kanaler.

Både Kristdemokraterna och den moderata partiledningen vill också ge kommersiella radio- och tv-bolag möjligheten att tjäna mer pengar på det man tar bort från public service, framför allt underhållning. Men hittills har alla partiföreträdare vägrat svara på frågan om vad som ska bort från public service. *Melodifestivalen*, *På Spåret*, sportsändningarna? Frågan är om det överhuvudtaget är möjligt för politiker

att göra distinktioner mellan underhållning med bildande, kulturellt innehåll och annan underhållning. Ska till exempel *Sveriges Radios* lokala kanaler med en blandning av samhällsinformation och populärmusik kunna fortsätta att sändas. Värt att notera är också att en stor del av *SVT:s* och *Sveriges Radios* program sedan tio, tjugo år tillbaka produceras av privata, kommersiella bolag.

Att göra ett smalt och vasst public service innebär, och det är min viktigaste synpunkt, att politiken genom riksdagsbeslut skulle *förbjuda* vissa typer av program alternativt tjänster. Detta skulle helt strida emot synen på oberoendet och därmed eliminera trovärdigheten för public service. Framför allt skulle det strida mot innebörden i tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL).

Sverigedemokraterna vill ha kvar public service, men är inte nöjda med hur sakligheten och opartiskheten sköts av företagen. Kräver översyn av detta. Uttalanden från olika partiföreträdare visar att de vill styra både journalister och innehåll. Partiets företrädare **Linus Bylund** i *Förvaltningsstiftelsen*, som äger public serviceföretagen, har framfört att journalister ska kunna straffas för partiskhet i program och inslag. Självklart ska public service innehåll ofta debatteras och ifrågasättas, men i svensk grundlag fastslås ett utgivaransvar för vad medier ger ut. Inga enskilda journalister kan ställas inför skranket. Den grundlagen tillkom ursprungligen 1766. Det kan vara värt att åter notera att i EU-länderna Polen och Ungern har regeringarna tagit kommandot över public service just för att man varit missnöjd med oberoende journalistik.

Det är i allmänhet svårt att återge Sverigedemokraternas företrädares uttalanden i mediefrågor eftersom de efteråt ofta vill förklara bort vad som sagts.

Public services framtid blir alltså i politiken alltmer en höger-vänsterfråga. Om det blir en borgerlig regering efter valet 2022, vad kan då tänkas bli resultatet av dessa partiers olika krav? Med de beslut och uttalanden som finns för närvarande (maj 2021) verkar ett skifte från en traditionell public service med bredd i innehållet, hög kvalitet och oberoende vara att vänta. Om väljarna, med tanke på det höga förtroendet för både SVT och SR, vill behålla ett brett, högkvalitativt och oberoende public service, kan något i så fall hindra ett sådant skifte?

Är en massiv folklig protest tänkbar? När en tidigare toryregering i Storbritannien hotade att göra ett ”smalt och vasst” företag av BBC stoppades detta just av en sådan proteststorm. En nystartad svensk facebookgrupp för att behålla ett brett, högkvalitativt, oberoende public service har idag cirka 14 000 medlemmar. Påverkar ett folkligt upprop politiker i Sverige? Jag har inte svaret.

Public serviceföretag måste självklart ständigt utvecklas och förändras. Så har onekligen skett sedan radion startade i kristallmottagare 1925 och televisionen med många timmar av pausbild 1956. Det är enkelt att skriva en sådan public servicehistoria, både svensk och europeisk. Finns det då några förändringar som skulle kunna bidra till att public service också i framtiden ”omfattar allt från det breda anslaget till mer särpräglade programtyper” och förblir ”oberoende av politiska, kommersiella och andra intressen”? Föränd-

ringar som än en gång skulle kunna ge public service politiskt stöd över blockgränserna i den svenska riksdagen också från 2026 och framåt.

- *Grundlagsfäst public service oberoende* av politiska, kommersiella och andra maktsfärer. Det skulle stärka public serviceföretagets (se nedan) självständighet och inte vara uppe till diskussion inför varje nytt sändningstillstånd. Tyvärr fick förslaget, när det nyligen utreddes, inte stöd av Moderaterna och idén skrinlades därför av socialdemokratiska regeringen. Av tradition vill man ha med det största borgerliga partiet vid grundlagsändringar. Men idén håller, den är både viktig och relevant.
- Jag har tidigare förordat *en sammanslagning av Sveriges Television, Sveriges Radio och UR* och därmed bilda *Public Service AB*. Jag gör det igen inför nästa sändningstillstånd. Nyttig konkurrens mellan företagen är inte längre ett argument för att behålla tre public serviceföretag med tidvis oeniga ledningar. Konkurrensen finns i dagens värld i tillräcklig omfattning utanför public servicesfären. Ett samlat public serviceföretag med en stark ledning och med ett brett utbud skulle ge verksamheten en fortsatt stark ställning i det demokratiska samhället, möjliggöra att möta den alltmer diversifierade publikens behov och göra det viktiga oberoendet än tydligare. Det skulle frigöra ekonomiska resurser till programverksamhet och nyskapande. Exempelvis bättre resurser till granskande journalistik, som tar tid och därför blir förhållandevis dyrt. Resurser till viktiga sportsändningar utan sponsorer. En sam-

manslagning är alltså inte till för att sänka public serviceavgiften. Den accepterar svenska folket i nuvarande storlek.

- *Skapa en Public Service Nyhetsbyrå* av Sveriges Radios och Sveriges Televisions nyhetsverksamheter. Den blir i vid mening landets viktigaste nyhetsbyrå och kan kraftsamla både lokalt, nationellt och internationellt. Man borde också göra materialet fritt tillgängligt för andra medier på en öppen plattform, inte minst till nytta för mindre lokala digitala nyhetstjänster med små resurser.
- SVT-ledningen skulle på egen hand kunna *minska den så kallade "mellanmjölksunderhållningen"*, som den kallas internt. Det skulle ge plats åt fler samhälls- och kulturprogram, men också ytterligare en stor underhållningssatsning som ytterligare en lägereld med högsta kvalitet. *Melodifestivalen* har för vissa blivit symbolen för vad kommersiella företag borde få ta över från Sveriges Television. Men, just den folkligt enastående populära "Mellon" är den sorts underhållning som SVT behöver för att människor också ska ta till sig och känna till företagets nyheter och samhällsutbud.

Det är allvar den här gången. Världen har förändrats. Det har den alltid gjort. Public serviceföretagen har mestadels skickligt förändrats med den. Ofta legat i framkant. Frågan är om de får chansen att göra det igen. Utgången av valet 2022 ger förmodligen svaret.